

[typoscript]

[Archive of letters to C. And S. Giedion-Welcker, Zürich]

De zuiver abstracte kunst. (L'art abstrait pur)

Alle kunst is, in wezen, louter “verhoudingsbeelding” geweest; enkel esthetische beelding van verhouding door lijn en kleur of volume.

Slechts schijnbaar is zij beelding van vorm en natuurlijke kleur geweest.

De schijn heeft ons echte verblind en in de traditie is de natuurlijke voorstelling der dingen de hoofdrol gaan spelen in de beelding.

Tot, in onze dagen, de ogen langzamerhand open gaan.

Eeuwen van cultuur van vorm heeft deze geabstraheerd, verbroken, verdiept; het grondelement van vorm naar voren gebracht en daarmee de verhoudingsbeelding.

Het grondelement van vorm wordt niet door enkel “stileren” gevonden. Het komt slechts tot klare beelding door het doorgevoerd abstraheren, door het uit elkaar nemen, dus door het te niet doen van de gesloten vorm. Het is de tweeheid van rechte lijnen in rechthoekigen stand ten opzichte van elkaar. In de veelheid van deze tweeheid wordt het rechthoekig vlak gevormd, dat in de zuiver abstracte schilderkunst als beeldingsmiddel verschijnt en in de zuiver abstracte beeldhouwkunst en architectuur het volume begrenst.

In deze kunsten betekent het vlak niets op zich zelf; is alleen het middel om de kleuren vast te leggen en van elkaar te onderscheiden en om het volume te bepalen. In de schilderkunst zijn de vlakken nodig om de kleur diè vlakheid en bepaaldheid te geven welke haar het natuurlijke karakter ontnemt.

De kunst in natuurlijke, geabstraheerde of geometrische vorm kunnen we “vormkunst”, de kunst in grondelementen van de vorm de “zuiver abstracte kunst” noemen. Zij is abstract doordat zij zuiver evenwaardige verhouding kan beelden. De rechte lijnen en vlakken toch zijn onderling evenwaardig. Zuivere lijn en kleur zijn echter even “reëel” als vorm.

Beeldend verschijnt het abstracte als het meest zuivere en meest bepaalde. Zo is de grootste kracht in de zuiver abstracte beelding bereikbaar. Het abstracte is echter in de zuiver abstracte kunst verbetrekkelijk door de verscheidenheid in de verhoudingen van afmeting.

Al is alle kunst (natuurlijke, geabstraheerde en zuiver abstracte) in wezen verhoudingsbeelding, dus één, zo is er toch een definitief verschil in de verhoudingsbeelding. Alle vormkunst beeldt verhouding door ongelijkwaardige, de zuiver abstracte kunst door gelijkwaardige tegenstellingen.

Want alleen het universeel beeldingsmiddel de zuiver abstracte kunst kan tot zuivere gelijkwaardigheid gecomposeerd worden.

De schijnbare gelijkwaardigheid in de compositie door vormkunst te bereiken schept wel harmonie, maar geen zuiver evenwicht; dat alleen door volkomen gelijkwaardigheid ontstaat en de eigenlijke inhoud van kunst is.

Door de aard der verhoudingsbeelding toont de kunst de verhouding van de mens tot hetgeen hem omringt. De mentaliteit, d.i. ons denken en voelen, ons gehele “menszijn” in elke periode verschillend, staat ook in elke periode anders tegenover hetgeen hem omringt. En zo zien we dat enorm verschil in kunstuiting vanaf de vroegste tijden tot op heden, dat oppervlakkig gezien slechts één aanhoudend wisselen is maar inderdaad een voortdurende cultuur inhoudt en bepaald wordt door de wisselwerking van mentaliteit en omgeving.

De al meer zich van de natuur verwijderen de mentaliteit en omgeving bewerketen al meer scheiding van kunst en natuur.

Aanvankelijk toonde de kunst harmonie tussen mens en natuur. Zij volgde de natuur. Allengs trad zij meer zelfstandig op. Zo toonde zij weer harmonie tussen de veranderde mentaliteit en omgeving.

Tot zij in de zuiver abstracte kunst geheel zelfstandig is, vrij van de natuurlijke verschijning en niet meer natuurlijke harmonie maar evenwichtige verhouding tot uitdrukking brengt.

Het realiseren van evenwichtige, d.i. evenwaardige verhouding is voor het leven van het hoogste belang. Door evenwaardige verhouding alleen kan maatschappelijk en economisch eenheid, vrede en geluk benaderd worden.

Het begrip evenwaardige verhouding is logisch voor de huidige mentaliteit, voor welke de traditionele morele gevoelens en begrippen, ook door de veranderde levensomstandigheden, al meer “onreëel” worden.

De principes van deze begrippen evenwel blijven in het begrip evenwaardige verhouding vervat, niet alleen, maar worden er praktisch meer uitvoerbaar door. Het begrip evenwaardige verhouding omvat de diepe inhoud van de oude moraal: liefde, broederschap, vriendschap enz., maar doet deze op zuivere wijze realiseren.

Het begrip evenwaardige verhouding is het begrip van recht.

Op economisch gebied realiseert het zich in de gelijkwaardige ruil (zuivere handel)

Ongelijkwaardige verhouding, het domineren het een over het ander en van de een over de ander heeft daarentegen tot op heden tot allerlei wantoestanden geleid. Ongelijkwaardigheid in de verhouding van het morele en materiële van mens en natuur, is de oorzaak van alle ellende, die bestaan heeft of bestaat.

Slechts door onafhankelijk, vrij tegenover alles en allen te staan op moreel en materieel gebied, kan de mens tot waar “menselijk” bestaan komen als hij dan gelijkwaardige verhoudingen zoekt. Om het, ons ingeboren evenwichtsgevoel te kunnen realiseren, moeten we echter vrij zijn van alle traditie, gezuiverd door cultuur van rudimentaire eigenschappen, zoals de zuiver abstracte kunst vrij van vorm en natuurlijke kleur en vrij van traditie is.

Zo is de zuiver abstracte kunst van groot cultureel gewicht. Zij is geen dogma, maar slechts product van cultuur. Zij is een beeld van menselijke cultuur, maar deze vooruit, omdat zij kunst is, die steed vóór gaat.

Zij heeft geen principes, maar toont principes, die tot op heden ingekleed en vervormd waren door allerlei vorm = [?] door ons voelen, ons denken.

Omdat zij zuiver, enkel “beeldend” is kan zij de principes van alle “zijn”, de grondwaarheden die we niet kunnen kennen, tonen zonder te omschrijven. Zonder te verklaren, verklaart, verheldert zij.

Natuurlijk heeft de zuiver abstracte kunst een vaste weg en vaste wetten beeldings → beeldingswetten zonder welke zij niet bestaan zou.

Deze zijn echter evenmin dogmatisch te noemen als de wetten der natuur en van de natuurlijke kunst.

Evenmin als dogmatisch is de zuiver abstracte kunst decoratief. Oppervlakkig gezien heeft zij er de schijn van door haar eenvoudige beeldingsmiddelen.

Weten we echter dat het essentiële van alle kunst de verhoudingsbeelding is, dan zien we in dat van de uitbeelding van deze het al of niet decoratief-zijn afhankelijk is.

Zo kan zelfs een schijnbaar ornament; zuivere kunst (Byzantijnsche mozaïken) en een schilderij (veel van wat men kunst noemt!) decoratieve kunst zijn. Evenwel is het zeer moeilijk om met een zó eenvoudig middel de diepst beeldende uitdrukking te bereiken; niets is aan het toeval over te laten, de meest exacte techniek wordt geeist.

In theorie zou een zuiver abstracte beelding gemakkelijk te reproduceren zijn, maar de praktijk leert hoe moeilijk het is. In theorie zou een mechanische uitvoering gewenst kunnen zijn, maar de praktijk doet zien, dat dit althans heden nog onmogelijk is.

Door haar eenvoudige beeldingsmiddelen kan de zuiver abstracte kunst de objectiviteit van het ornament, de zuiverheid der geometrische constructie, de spontaniteit van het kind uitbeelden. Maar om kunst te zijn moet het subjectieve uit het objectieve spreken, het schijnbaar mathematische vrij, de spontaniteit; bewust tot uiting gebracht zijn. Onze zuivere intuïtie, door lange cultuur tot bewustheid gekomen, scheidt de zuiver abstracte kunst. Zij ontstaat niet uit het intellect of uit vaag intuïtief gevoel, zelfs al poogt dit laatste zich van het denken vrij te maken.

De “beeldingswijze” der zuiver abstracte kunst is het terrein der kunstnijverheid binnen gehaald ..... de zuiver abstracte kunst zelf liet welke toepassing ook, niet toe. Integendeel neemt zij alles in zich op; onze gehele materiële omgeving.

In haar consequentie is zij de eenheid van alle kunsten. Slechts aanvankelijk uit zij zich afzonderlijk op de verschillende kunstterreinen. Zo is het schilderij der zuiver abstracte kunst een surrogaat voor de kleurbeelding en de “statue” voor volumebeelding in de komende architectuur. Al meer wordt “kunst” reëel. Zich al meer realiserende wordt haar verschijning geheel anders. Haar eigenlijke inhoud daarentegen blijft niet alleen maar komt tot directe uitdrukking; onze gehele omgeving gaat evenwaardige verhouding tonen.

Heeft de zuiver abstracte kunst een algemene techniek en vaste beeldingsmiddelen, het is een reden voor velen om te menen, dat haar beelders elkaar navolgen. Zo wordt zij als universele en collectieve uiting tegen gegaan en tot een persoonlijke opvatting verlaagd. En toch heeft men telkens als een kunstuiting veranderde voor dit probleem gestaan. Wel laat de eenvoudigheid der beeldingsmiddelen van de zuiver abstracte kunst in schijn niet veel verschil toe en permitteert zij niet die eindeloze verwerking waartoe de natuurlijke vorm en kleur gevoerd heeft, maar er is ruimte voor persoonlijkheid in zover die in deze tijd nog geëist wordt. De persoonlijke uitdrukking van een artiest te verlangen is eigenlijk een individuele opvatting. Voor het meer universeel begrip zal zij, in de toekomst, niet meer van belang zijn. Het pleit voor de zuiver abstracte kunst als zij de persoonlijke uitdrukking tegen staat. Het gehele levensbeweeg gaat naar het collectieve. Het cultuurleven geeft ons een bewijs in de “mode” in het maquilleren en in zoveel andere uitingen der samenleving dat de persoonlijkheid gaande weg zich als verliest in het geheel.

De zuiver abstracte kunst is gegroeid door cultuur rechtstreeks uit het verfijnde wereldse leven zelf; uit de beschaving .....hoe onvolkomen deze dan ook moge zijn. Zij is niet rechtstreeks het product van geïsoleerd filosofisch of godsdienstig denken of voelen, hoewel dit; onloochenbaar van groot cultureel belang was.

Lange cultuur heeft <de zin voor het natuurlijke in het volle cultuurleven → in het volle cultuurleven de zin voor het natuurlijke> naar achteren gedrongen zoals we kunnen zien aan de mode der kleding, aan het maquilleren, enz. De dikwijls grillige mode in kleding toont toch een voortgaande cultuur, zich bewegende van het natuurlijke naar het abstracte. Ook is het bezitten van tot op zekere hoogte geabstraheerde vormkunst (Kubisme, Surrealisme, etc.) reeds bij een gedeelte der elite “mode” geworden.

De uitdrukking der mode heeft een diepe grond; mode is uitdrukking van cultuur. Zeker is zij, evenals de verschillende beeldingswijzen der kunst, een “uiterlijkheid” maar een uiterlijkheid, die de inhoud toont.

Van uit het terrein van het redelijke denken is reeds ook in deze tijd gezegd, dat de inhoud gekend wordt juist[e] door de uiterlijkheid. De kunst toont eveneens dat de beelding de inhoud vertolkt en al meer dat de beeldingswijze en de beeldingsmiddelen van het grootste gewicht zijn. Zo toont ook de kunst dat juist de uiterlijkheid van het hoogste belang is, in leven zowel als in kunst.

Sept. 1929
P. Mondrian –

R.J. [?]